

The Problem of Gender Equality in the Professional Being of a Notary

UDC: 347.961:305

DOI: 10.15421/172281

Manoylo NataliaPh.D., Doctoral Student, <https://orcid.org/0000-0002-6369-7437>, notarmanoylo@gmail.com*National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

Philosophy, calling a person to self-knowledge, proceeds from the objectively reliable fact that a person is not able to reveal his essence without considering himself, firstly, is the result of the evolutionary formation of life on planet Earth, secondly, his own becoming realizes as a social being. Thus, a person is not a separate individual, but at least two individuals of different sexes, who, united by mutual attraction of love, are able to continue their existence as ancestral beings, using at the same time the spiritual and cultural heritage of humanity. Using language, primarily written heritage, it is able to form a general family memory, thereby ensuring not only the transfer of accumulated experience within the limits of previous and current generations, but also to give, if not eternal, then centuries-old historical existence to descendants.

In this article, we will try to show the notary in the context of androgynous analysis, which is used by modern meta-anthropology, which includes the phenomenon of gender among its problems. This is necessary from the point of view that the notary profession is fairly evenly represented by both men and women. Being called to certify the legality of transactions, they act as dialectical opposites within themselves. Namely: all existential feelings that have, so to speak, male and female biological and sociocultural dominants, act simultaneously in both sexes. After all, the law is strict, but it is a law that should not be violated by gender differences. In nature itself, the law operates through its universal material reality. Knowing it, a person joins creation for his own benefit, which is possible under the condition that he is recognized as primary in relation to the material to be transformed. Only in this case, people of different sexes can act objectively, which is the essence of the law and the vocation of a notary public.

Keywords: person, sex, gender, androgynous, notary, education, law

Citation: Manoylo, N. (2022). The Problem of Gender Equality in the Professional Being of a Notary. *Grani*, 25(6), 138-142. <https://doi.org/10.15421/172281>

Проблема гендерної рівності у професійному бутті нотаріуса

Манойло Наталія*Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова (Київ, Україна)*

Анотація

Філософія, закликаючи людину до самопізнання, виходить із того об'єктивно-достовірного факту, що людина не здатна розкрити свою сутність без того, щоб розглядати себе, по-перше, є результатом еволюційного становлення життя на планеті Земля, по-друге, своє власне становлення реалізує як соціальна істота. Таким чином, людина це не окремий індивід, а, принаймні, два індивіди різної статі, які, об'єднавшись між собою взаємним притягінням любові, здатні продовжити своє існування в якості родових істот, використовуючи при цьому духовно-культурні надбання людства. Послугуючись мовою, передусім писемною спадщиною, вона здатна формувати загально-родову пам'ять, забезпечуючи тим самим не лише передачу накопиченого досвіду в межах попередніх та сучасного поколінь, але й дати якщо не вічне, то багатовікове історичне буття нащадкам.

У даній статті ми спробуємо показати нотаріуса в контексті андрогін-аналізу, який використовує сучасна метаантропология, що включає до кола своїх проблем феномен гендеру. Це необхідно з тих позицій, що професія нотаріуса досить рівномірно представлена як чоловіками, так і жінками. Будучи покликані посвідчувати законність правочинів, вони діють як діалектичні протилежності в собі самих. А саме: всі екзистенціальні відчуття, що мають, так би мовити, чоловічі й жіночі біологічні й соціокультурні доміанти, діють одночасно в обох статях. Адже закон суворий, але це закон, який не має порушуватись від відмінностей статі. В самій природі закон діє через її універсальну матеріальну дійсність. Пізнаючи її, людина долучається до творення на свою користь, що можливо за тієї умови, що він визнається первинним відносно матеріалу, що має піддатись перетворенню. Тільки в такому разі люди різної статі можуть діяти об'єктивно, що і є сутністю закону і покликанням нотаріуса.

Ключові слова: людина, стаття, гендер, андрогін, нотаріус, освіта, закон

Цитування: Манойло Н. Проблема гендерної рівності у професійному бутті нотаріуса. *Науково-теоретичний альманах Грани*. 2022. Том 25. №6. С. 138-142. <https://doi.org/10.15421/172281>

Вступ.

Постановка проблеми. Проблема нерівності статей супроводжує всю історію людства з того часу, як воно у своєму розвитку стало на шлях, досить жорстко підпорядкований економічним законам. Що, в свою чергу, призвело до появи держави, чия владно-управлінська політика також не сприяла фактичному припиненню жінок, відводячи їй підлеглу роль порівняно з чоловіками. Так виник феміністичний рух, який не можна ототожнювати з проблемою гендерної рівності. Оскільки в суспільній думці проблема гендеру, як нам здається, асоціюється з проблемою фемінізму, необхідно чітко їх розрізнити на понятійному рівні.

Мета статті – є розкриття сутності та методологічного спрямування поняття гендер, оскільки невизначеність завжди породжує непередбачуваність відносин між людьми в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Відносно суті філософії статі, наведемо авторитетну думку Н. Хамітова: «Важливим елементом філософії статі може (курсив мій – Н.М.) бути аналіз ролевої символіки чоловічого й жіночого в різних культурах – передусім у мистецтві та міфології. Ця галузь філософії статі може бути названа культур-антропологією статі» (Хамітов, 2020, с.124).

Аналогічну думку розвиває у своїх дослідженнях проф. Крилова С.А., яка зазначає, що «андрогін-аналіз усвідомлюється як метод дослідження і глибинної корекції відносин чоловіка і жінки», являючи собою «стиль і метод творення тексту, що долає «монологізм» та «логоцентризм» класичної філософії. Андрогін-аналіз є принципово діалогічним. Ця ж особливість андрогін-аналізу збігається в ньому як у практиці усвідомлення на актуалізації особистості на екзистенціальному і світоглядному рівні» (Крилов, 2020, с.252). Перевага даного методу в тому, що: «Владна монологічність – вираження чоловічого типу свідомості і буття – замінюється толерантністю і діалогом; замість взаємних монологічних імпульсів андрогін-аналіз пропонує співтворчість» (Крилов, 2020, с.253).

Ми не будемо висловлювати свою позицію відносно певних досить категоричних суджень наведених фрагментів тексту, оскільки їх зміст суть «стиль і метод» їх авторського творення. Тому наше бачення буде проявом власного авторства жінки-нотаріуса з метою толерантного продовження діалогу. Справді, зміст наведених суджень має місце, якщо йдеться про «мистецтво та міфологію». Адже міфологія, як її визначив відомий мистецтвознавець, культуролог і філософ О. Лосєв, являє собою магічну історію власного імені людини, яка творить героїчні історії і безумовно вірить у них, бо це її власний витвір. Таке визначення нами наводилось у відповідному розділі. Звідси й монологічність як

прояв самосвідомості, спрямованої на релігійно-мистецьку творчість. Щодо «логоцентризму», то на ньому ґрунтується вся професійна політико-правова діяльність демократичної держави. І, ясна річ, діяльність системи нотаріату загалом, кожного нотаріуса зокрема.

Фундаментальне видання «Всемирная энциклопедия: Философия» наводить такі значення: «**Гендер** (англ. gender – рід, частіше за все граматичний) – поняття, що використовується в соціальних науках для відображення соціокультурного аспекту статевої приналежності людини». Як і поняття *стать*, воно «використовуються для так званої горизонтальної соціо-статевої стратифікації суспільства на відміну від вертикальних класової, верстової і т. п. стратифікацій. ... Gender.. є соціальною конструкцією, що позначає особливості поведінки/поводження, соціальних стратегій. .. Gender – своєрідний підсумок соціалізації людини в суспільстві відповідно до її статевої приналежності. Людина у своїй еволюції, як у філо-, так і в онтогенезі, рухається від *sex* до *gender*» (2001, с. 221).

Аналогічне видання «Всемирная энциклопедия: Философия XX век» доповнює таким змістом: «Не *стать*, а *гендер* зумовлює психологічні властивості, здібності, види діяльності, професії і заняття чоловіків і жінок через систему виховання, традиції та звичаї, правові й етичні норми. ... Чоловіки й жінки суть продукти культури своїх суспільств. Вирішальним фактором у формуванні відмінностей є культура: «жінкою не народжуються, нею стають». ... Г. – це суть структурована під впливом культури система відмінностей. Вона певним чином пов'язана з біологічними відмінностями, але не зводиться тільки до них. ... Г. – це знання, яке встановлює значення для тілесних відмінностей. Ці значення варіюються залежно від культур, соціальних груп і часу» (2002, с. 166).

Сконцентруємо свою увагу на тому, що *гендер* означає «рід, найчастіше граматичний». Справа в тому, що граматичний рід у мовознавстві відповідає певним проявам суб'єктності людини, яку формує саме мова. Відзначимо, що для філософської антропології, в даному разі у викладі Е. Морена, мова творить людину. Відносно ж самих лінгвістів, то пошлемось на гіпотезу Сепіра-Уорфа, суть якої в наступному. «Мова нав'язує людині норми пізнання, мислення і соціальної поведінки: ми можемо пізнати, зрозуміти і здійснити тільки те, що закладено у нашій мові» (Слобин, & Грин, 1976 с. 183). Ось це нав'язування і є прояв примусової сили слова. «Слова, проголошені одним, невідворотним, «роковим» чином визначають поведінку другого, якщо тільки не наштотуються на негативну індукцію, контрсугестію, що зазвичай шукає опору в словах третіх осіб або ж оформлюваних за такою людиною. У чистому вигляді сугестія є мовлення мінус контрсугестія. Остання на практиці

іноді виражена з повною силою, але іноді в пониженій мірі – в оберненій залежності від ступеня авторитету особи, яка є джерелом сугестії» (Слобин, & Грин, 1976, с. 187).

Таким чином, мова не просто засіб спілкування між людьми. Вона, передусім, є засобом формування людини діяльної, такої, яка, будучи немовлям, аби залишитись живою, повністю залежить від своїх батьків. Натомість, оволодіваючи мовою, вона набуває статусу суб'єкта або свавільно-афективної, або ж розумно-вольової дії. Звідси й визначення людини як розумного безумця.

Якщо людина це єдність протилежностей як у вимірі статевому, так і вимірах, які формує її суспільно-політична організація, то цілком логічно гендер відноситься до граматичного розрізнення не лише статей, але й всього лексичного простору мови. Причому, він різний у різних народів, навіть якщо слово позначає одні й ті ж об'єкти чи обставини їх взаємодії.

Таким чином, людина як діяльна істота визначається трьома граматичними родами, які, як щойно зазначено, суть різні прояви її діяльної суб'єктності. При цьому потрібно враховувати, що мова в якості людинотворчої сутності буття містить в собі самій свою суб'єктну протилежність, якою є мислення. Останнє, будучи визначене як уміння об'єднати різноманітне, засобами понять поєднує об'єкти пізнання в їх спільній внутрішній сутності. Відносно людини це означає, що вона в якості окремого індивіда містить в собі самій протилежності родів. Так, чоловічий рід має суб'єктне начало, яким є *дух*; жіночий рід в якості суб'єкта визначений як *душа*; середній рід постає як *потенційний* суб'єкт, оскільки людина не народжується як діяльна автономно-самодіяльна істота. Будучи в стані немовляти, під впливом суб'єктності батьків і суспільства загалом *актуалізує* наявний в ній *потенціал*, трансформуючи, перетворюючи звукове позначуване мовлення в мислення, яке відтворює значення тих чи інших об'єктів, які не просто її оточують, але які є важливими для її буття.

Відзначимо, що аксіоматичним є положення, згідно якого матеріальне буття, природа в цілому, світ як Всесвіт є для себе самого своєрідним суб'єктом саморозвитку. Звичайно, що він не йде шляхом самопізнання, тому що це стає об'єктивним покликанням для людини як мікрокосму. На цьому наголошував Гегель, стверджуючи, що природа нібито створила людину для того, щоб вона пізнала її в її могутності та величі.

Уважне прочитання змісту наведеної гіпотези Сепіра-Уорфа фактично підтверджує думку Гегеля. Мова як звукова природна стихія перетворює потужність природи в дух цілеспрямованої життєдіяльності людини. А саме: не визначене суб'єктно дихання, живлячи людину біологічно, в той

же час під впливом суспільних умов буття поступово переходить в мову, яка стає її душевним простором, який також поступово структурується, визначаючи напрямки для виявлення назовні тих потенцій, які здатні актуалізуватись у формі цілеспрямованого духу як суб'єкта. Тобто, у граматичному вимірі середній рід – **воно** переходить в жіночий – **вона** і, зрештою, в чоловічий – **він**.

Подібне «нав'язування», яке чинить мова на людину, ясна річ, не відбувається саме собою. Крім того, будучи проявом об'єктивного буття в людині, це «нав'язування» також об'єктивно діє як у тілі чоловічої статі, так і жіночої. Адже природа не роз'єднує свої творіння, а єднає їх як щось цілісне індивідуально-видове й родове. Щоб бути адекватними природі, люди зобов'язані пізнати природу як Єдине. Це чудово розуміли давні мудреці, утверджуючи Єдине як суть Буття. В добу Відродження про це чітко заявив і Д. Бруно, що, можливо, стало причиною для того, аби філософи почали активно розробляти методологію пізнання.

Мова, творячи людину, розкриває свою методологічно спрямовану сутність особливо потужно й продуктивно в тому випадку, коли вона набуває статусу мовомислення у вустах видатних мислителів. Саме завдяки їх працям людинотворчий суб'єктно спрямований змістовний потенціал текстів «роковим» і доленосним чином впливає на спосіб життєдіяльності кожного, хто уважно й усвідомлено долучається до філософії. Слід також звернути увагу й на те застереження в гіпотезі, яка фактично є, принаймні для тих, хто максимально зацікавлений у формуванні розумно-вольового способу життєдіяльності, доведеною аксіомою. Йдеться про визначення джерел, які продукують негативну контрсугестію, вона ж індукція.

Постає питання: «Як наші міркування стосуються людини-нотаріуса?».

Для пошуку відповіді пошлемось на той спосіб, який потрібно застосовувати при читанні текстів. У згаданій гіпотезі/аксіомі йдеться про авторитет особи, до текстів якої долучається людина. Тут важливо послатись на безумовний авторитет Ф. Бекона як засновника індуктивної методології пізнання.

Відзначимо, що він розрізняв два види індукції як шляху/методу до пізнання природи. Звичний, що властивий буденному рівню свідомості людини, йде «від відчущого і частковостей до найбільш загальних аксіом», даючи можливість відкрити так звані так звані «середніх аксіом». Причому, вони діють в якості непорушних істин у царині буденного буття людини, не схильної чути інші думки, крім своїх власних. Істинний шлях пізнання «виводить аксіом з відчущого і частковостей, піднімаючись безперервно й поступово, доки нарешті не приходить до найбільш загальних аксіом. Це шлях істинний, але не випробуваний» (Бекон, 1972, с.15). При цьому Ф.

Бекон відмітив, що розум, не просвітлений світлом методології, яка характеризує всю історію пізнання і яка відкривається в разі долучення до історії філософських пошуків, обирає перший варіант індукції.

Г. Гегель якраз і довершив, умовно кажучи, класичну філософію тим, що надав їй статус науки логіки, закони якої адекватно й об'єктивно відображають статус філософії як єдності діалектики, логіки й теорії пізнання. Тому стверджував, що «бажати ще до науки отримати повну ясність відносно пізнання – означає вимагати, щоб воно розглядалось поза наукою; у всякому випадку науково це не можна зробити поза наукою» (Гегель, 1970, с.125).

Таке бажання підтверджується міркуваннями проф. А. Баумейстера, який є професором філософії Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Він зазначає, що «філософія вчить бути уважними, чути іншу людину й іншу культуру. Це – школа мислення, яка привчає нас до думки, що ми не є носіями абсолютної істини. Кожна людина потребує трьох базових навичок: читання, писання і промовляння. На жаль, сьогодні ми втрачаємо їх. Ідеться про вміння сприймати тексти високого рівня складності, а отже, про вміння концентруватися хоча б протягом 30-40 хвилин. Для сучасної людини це вже проблема. Читання тексту – це завжди зламування певного «коду». Коли ми читаємо, то вчимося декодувати символи в сенси» (Баумейстер, 2017, с.14).

Автори, на яких ми послались при визначенні суті гендеру, відзначили, що вже у філо- й онтогенезі людини як окремого поза статево визначеного індивіда закладені як чоловічі, так і жіночі начала. Це чітко проявляється, якщо виходити з того, що нотаріуси покликані до об'єктивної суб'єктності у своїй професійній діяльності. Її визначають іменники чоловічого роду, якими є *Дух, Закон, Розум, Суб'єкт, Деміург, Творець, Обов'язок, Зв'язок, Абсолют*, врешті – Бог як поняття, а не як реальна істота, що містить в собі всі ці світо- й людино-творчі начала.

Вже похідні від них іменники набувають суб'єктності жіночого роду. Звідси *духовність, закономірність, суб'єктність, творчість, абсолютність, зобов'язаність*. Щодо обов'язку, то він виражається й середнім родом – *зобов'язання*. Тобто, суб'єктність стає розмитою, невпевненою, довільною. Звідси відомий заклик: «Взяв зобов'язання – виконай його!». Але ж середній рід не може виконати те, що належить до чоловічого та жіночого суб'єктних способів діяльності людини. Для цього потрібно займенник *воно* перетворити на займенники *він, вона*.

Гендер також іменник чоловічого роду, як і нотаріус та нотаріат. Наведене вище енциклопедичне визначення гендеру якраз і зосереджує свою визначальну увагу на його соціокультурному змісті. Звідси й культивування культури мови, яке, знов-таки

безпосередньо залежить від того, настільки людина, яка навчається говорити засобами неусвідомленого мімезису, здатна засобами освіти й виховання сформувати мову не як засіб повідомлення про предметно-речові форми буття, а про його сутнісні виміри. Не зайве буде ще раз навести такий фрагмент посилення: «Людина у своїй еволюції, як у філо-, так і в онтогенезі, рухається від *sex* до *gender*». Онтогенез (він!) якраз і є суттю становлення людини як суспільної істоти у взаємодії з іншими людьми, в процесі якого вона й набуває, або ж не набуває, необхідних ознак і властивостей, які й характеризують її як людину, оброблену певними нормами суспільної взаємодії.

Якщо подивитись на категорії діалектики в їх пізнавальному прояві, а освіта здійснюється в процесі діалектичної взаємодії основних суб'єктів навчання, то виявиться наступна закономірність. «Одиничне – особливе – загальне» – суть позначення на основі чуттєвої індукції. Звідси середній, ще понятійно не визначений, рід. Адже тут загальне ще не підняте до рівня закону. Швидше воно фіксує формальну схожість множинності однакових об'єктів сприйняття. Звідси також і недовіра до категорії *особливе*, адже всі, (в даному випадку люди) однакові і все однакове. Відмінність, різниця тут виключно за формою об'єкта. Тобто, якщо ми вірно зрозуміли Ф. Бекона, наявні *середні аксіоми* стають «непорушною основою» мотиваційної свідомості, яку зрушити досить складно.

Далі йдуть категорії, які у своїй взаємо-зумовленій і взаємопов'язаній цілісності набувають статусу діалектики як логіки й водночас теорії пізнання. «Причина – наслідок, можливість – дійсність, необхідність – випадковість – свобода, форма – зміст, сутність – явище». Як видно, чоловічий рід представлений категоріями *наслідок* і *зміст*, але загалом, за виключенням категорії *явище* – середній рід, домінують категорії жіночого роду. Що не випадково, адже властива кожній людині вроджена *допитливість*, яка й започатковує пізнавальний шлях людини, як і самої філософії, що є «матір'ю наук», також має статус суб'єктності, граматично позначеної жіночим родом.

Оскільки гендер напряму відображає «соціокультурний аспект статевої приналежності людини», який суттєво залежить від мови народу, відзначимо, що в російській мові три категорії середнього роду – *следствие, содержание, явление*. Більше того, вихідні категорії буття, якими є простір, час, рух, розвиток в ній мають не чоловічий, а середній рід. Чи не тому ця мова «нав'язує» її носіям як територіальну експансію: «де російська мова, там і територія Росії», так і часову – це ледь не вічний народ. Те ж можна сказати й про категорії мови, де домінування іменників середнього роду майже абсолютне. На відміну від української, де

переважають іменники чоловічого роду.

Звернемо увагу на досить принциповий момент, який відображає й різне розуміння сутності гендеру в різномовних народах. **Зміст і наслідок** як суб'єктні іменники чоловічого роду формують і різну спрямованість діяльності людини, народу й держави загалом. **Зміст** має бути чітко визначеним, адже це категорія, споріднена із категорією **закону**. Як і категорії **необхідність** і **сутність**. Отже, подібне їх розуміння чітко визначає те, які можуть бути **наслідки** тієї або іншої дії як окремої людини, так і народу, підпорядкованого державі (вона! – суб'єкт!) в цілому. Якщо це російська мова, то тут *содержание, следствие, явление* виражені середнім родом, що і знаходить своє відображення в історії царської, радянської, сучасної Росії, яка суттєвим чином впливає й на завойовані нею народи, яких свідомо позбавляли самої можливості мати й говорити власною мовою. Отже, бути у власному душевному й духовному домі буття. Справді, «умом России не понять», адже функція пізнавального розуму в тому, щоб давати визначення, межі використання понять в їх об'єктивному методологічному вигляді, а не у вигляді понять на суб'єктивну думку/гадку не освіченої людини. До речі, російською мовою *государство* – *оно*, а *государь* – *он*, фактично носій свавільної, а не розумної волі. Натомість, українською **держав**а – **вона** як суб'єкт, а **народ** – **державотворець** – **він**, **суверен**.

Отже, йдеться про те, що потрібно розуміти гендер як поняття, суть якого не в тому, щоб утвердити рівність між статями, а в тому, що це ідея як поняття, яка визначає спосіб життєдіяльності людини, яка, попри *очевидну й видиму* відмінність

між людьми, до того ж не тільки статеву, дозволяє **вбачати** в них втілення всіх людських цінностей в їх діяльному прояві. Саме тому Платон і запропонував ідею людини-андрогіна в якості окремої істоти, яка, висловлюючись діалектично, в знятому вигляді містить протилежності статевого й водночас соціокультурного суб'єкта власне людського буття.

Висновок. Можна вважати, що філософія статі своєю центральною проблематикою має намір розкрити становлення людини як суспільно-політичної істоти в такому ракурсі розуміння суті гендеру. Йдучи від статевих відмінностей до гендеру як соціокультурного феномена, людина здійснює своє становлення від індивіда, чітко розрізненого за статевою ознакою, до духовно-соціальної єдності, яка знімає суто природно-біологічні відмінності, оскільки вони, крім інших багатьох чинників, надали історії людства не просто драматичного, але й трагічного характеру. Людина як особистість якраз і визначається тим, що її свідомість засобами освіти набуває властивостей, які дозволяють підняти її свідомість до рівня розуміння єдиної логіки розвитку природи, суспільства, самого пізнавального процесу. Що, в свою чергу, дозволяє суттєво зменшити мотивацію поведінки згідно властивого природним організмам закону боротьби за виживання в його фізичному силовому прояві. Нотаріуси повною мірою відповідають змісту поняття й ідеї особистості у зазначеному розумінні, що дозволяє їм позбутись як властивого історії розриву між словами і справами, змістом об'єктивних знань і їх втіленням у сферу практичної діяльності, так і прояву якихось статевих відмінностей при її здійсненні.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Баумейстер, А. (2017). Чи може філософія бути доступною? *День*, 115-116.
 Бэкон, Ф. (1972). *Новый органон. Сочинения в двух томах*. Т.2. М.: «Мысль».
Всемирная энциклопедия: Философия XX век. (2002). М.: АСТ, Мн.: Харвест.
Всемирная энциклопедия: Философия. (2001). М.: АСТ, Мн.: Харвест.
 Гегель, Г.В.Ф. (1970). *Наука логики*. В 3-х т. Т.1. М.: «Мысль».
 Крылова, С. А. (2020). *Краса людини в життєвих практиках культури. Досвід соціальної та культурної метаантропології і андрогін-аналізу*. К.: КНТ.
 Слобин, Д., & Грин, Дж. (1976). *Психолінгвістика*. М.: «Прогресс».
 Хамітов, Н. В. (2020). *Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту*. 3-є видання, виправлене і доповнене. К.: КНТ.

REFERENCES

- Bacon, F. (1972). *New Organon. Works in two volumes*. T.2. M.: "Mysl".
 Baumeister, A. (2017). Can philosophy be accessible? *Day*, 115-116.
 Hegel, G.V.F. (1970). *Science of logic*. In Vol. 3, Vol. 1. M.: "Mysl".
 Khamitov, N. V. (2020). *Philosophical anthropology: current problems. From theoretical to practical turn*. 3rd edition, corrected and supplemented. K.: KNT.
 Krylova, S. A. (2020). *Human beauty in the life practices of culture. Experience of social and cultural meta-anthropology and androgynous analysis*. K.: KNT.
 Slobyn, D., & Green, J. (1976). *Psycholinguistics*. M.: "Progress".
World encyclopedia: Philosophy of the 20th century. (2002). M.: AST, Mn.: Harvest.
World encyclopedia: Philosophy. (2001). M.: AST, Mn.: Harvest.